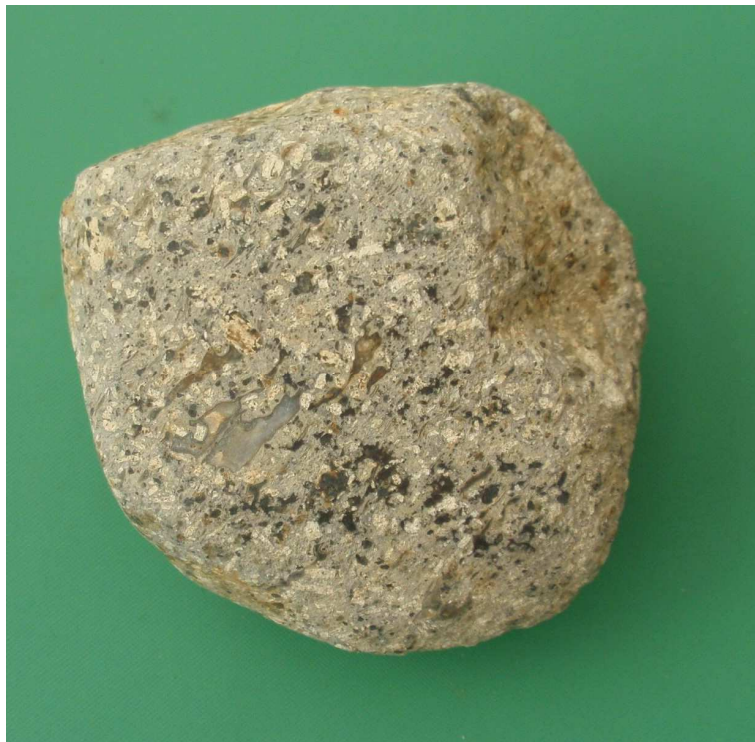

Souvky

1 / 2015

Hedrumit

Vážení přátelé

první číslo zpravodaje souvky

Obsah:

1) Schůzka sběratelů souvků v Bolaticích

2) Norské souvky - článek Aleše Uhlíře

3) Hedrumit

4) Diskuze k obnovení činnosti klubu

Koncem roku 2001 vznikl kruh pro sběr a výzkum souvků v ČR jako neformální pracovní společenství lidí, kteří se profesionálně nebo amatérsky zabývají sběrem, výzkumem a jakýmkoliv využitím ledovcových souvků. Kruh nemá žádné orgány, nevyžaduje a nedostává žádné příspěvky a "administrativní centrum" má ve **Vlastivědném muzeu v Šumperku**, Hlavní třída 22, 787 31 Šumperk. V současné době má 11 členů z Čech, Moravy a Slezska a jednoho "dopisujícího" člena z Lužice (Lužický Srb, znalý češtiny).

Jak ani jinak nemůže být, členové jsou v rozdílné míře aktivní. Aktivita některých je pozoruhodná, máme však také členy toho času "spící".

Udržujeme styky a určité formy spolupráce s mezinárodní společností "Gesellschaft für Geschiebekunde" se sídly na univerzitách v Hamburku a Greifswaldu. Tato mezinárodní dobře organizovaná společnost sdružuje několik stovek odborníků a amatérských zájemců z Evropy, především z Německa. Německo je kolébkou výzkumu souvků a němčina je jeho "úřední řečí".

1) Předběžné informace:

Schůzka sběratelů souvků by se měla uskutečnit v sobotu 19.9.2015 v 10 hod. ve skanzenu v Bolaticích „ Muzeum souvků “

Program schůzky se připravuje,

Předpoklad – neformální setkání, beseda, ukázky nálezů sběratelů

(Jiří Dudek – ukázky norských souvků)

Pokusíme se taky zajistit účast p.Gáby (dle jeho zdravotního stavu)

článek Aleše Uhlíře :

PŘÍRODA: Nálezy kamenů z Norska na Ostravsku

16.7.2015

Nejmladší geologické období, čtvrtohy, představují se svými přibližně dvěma miliony let v celkové historii Země období krátké, avšak mimořádně dynamické. Jsou pro ně typické cyklické klimatické změny, střídání chladných a teplých období. Při ochlazení dochází k masivnímu rozšíření ledovců. Jsou to doby ledové (glaciály).

Proč k oněm cyklickým klimatickým změnám dochází, není dosud uspokojivě objasněno. Existuje několik teorií. Příčiny se spatřují kupříkladu v tzv. Milankovičových cyklech (změny v úhlu sklonu zemské osy a [rotační](#) osy, k nimž dochází s různou periodicitou). K opakovaným kontinentálním zaledněním docházelo ale již v období „starohor“, před velkým rozvojem forem života známým jako kambriická exploze (před 545 miliony let), takže zde mohou působit i jiné vlivy než cykly v intervalech stovek tisíců či desítek tisíců let. Kupř. pohyb sluneční soustavy kolem středu Mléčné dráhy, který Země spolu se Sluncem oběhne za čtvrt miliardy našich let (galaktický rok). Průchod různými částmi galaxie může mít zásadní vliv na geologické procesy na Zemi. O geologických dějinách Země toho víme málo a svět je pro nás stále jedna velká záhada.

Oslo-ignimbrit, 4 x 4 cm

V prehistorické době, pamatující [člověka](#), pokrýl území severní Moravy a Slezska kontinentální ledovec dvakrát, vždy na dobu přibližně 60 000 let. Před 180 000 – 230 000 lety, v předposlední velké době ledové vedla v moravskoslezské oblasti jižní hranice zalednění zhruba po [trase](#) Krnov – Opava – Ostrava – Frýdek. V moravskoslezské oblasti ledovec pronikal svými výběžky desítky kilometrů na jih, zejména v oblasti Moravské brány. Ledovcové sedimenty z této doby ledové jsou hojné v různých odkryvech a místy vystupují na povrch, zatímco sedimenty ze staršího zalednění před 420 000 – 480 000 lety vystupují na povrch jen ojediněle. Ledovec nebyl nehybný útvar. Erozivní činnost místy až 1000 metrů mocného kontinentálního ledovce vytvářela přední morény – kamenné valy v místech, kam až dosahovalo čelo ledovce. Jak ledovec svou [vahou](#) drtil podloží, dostávaly se uvolněné horniny pod ledovcem pohybem tekoucí [masy](#) až na jeho okraj, kde vytvářely morénu. Úlomky hornin transportované ledovcem se nazývají souvky a podle ustálených zvyklostí se za souvky považují [kameny](#) větší než jeden centimetr. Kameny přesahující svým rozměrem 25 cm se považují za bludné balvany. V ledovcových sedimentech jsou souvky severského původu. Většina souvků je krystalických. Souvky sedimentární představují menšinu. Rozšíření souvků dokumentuje rozsah a postup zalednění.

Grorudit 8 x 7 cm

Ledovcové souvky jsou tak svědky ledových dob. Jejich sbírání se věnuje poměrně úzký okruh sběratelů. Souvky totiž nejsou pro většinu sběratelů [minerálů](#) a hornin nijak atraktivní. Nevynikají velkými krystaly a na první pohled jde o kamení, kterého je všude dost. O jednom ledovcovém souvku – pazourku, byl na Zvířetníku článek 3. 6. 2014 [O pazourku a jeho muzeu v Bolaticích](#). Jiří Dudek z Hlučína, jehož sbírka pazourků se stala základem trvalé expozice v bolatickém skanzenu, učinil při svých četných výpravách za souvky objev, který nikdo neočekával. Podařilo se mu v okolí Hlučína nalézt souvky, které sem dopravil ledovec z oblasti jižního Norska.

Ledovcové souvky na Ostravsku pocházejí ze severního Německa, Polska, Baltského moře, Finska a z jihu [Švédska](#). Dosud se předpokládalo, že horniny, které se vyskytují v oblasti kolem Osla, k nám ledovec nedopravil. Nikdo takovou možnost sice nevyloučil, ale už nález jednoho norského souvku by byl senzací. Jiří Dudek jich ale za dva roky nasbíral asi 120. Horniny, které jsou v oblasti Osla, se totiž dost odlišují od ostatních hornin z domoviny ledovcových souvků. Podle knížek se moc určovat nedají, existují ale četné internetové německé, dánské a norské stránky, jejichž pomocí lze norské souvky přesně určit.

Záhada, proč dosud nikdo z těch, kteří se tím na Ostravsku zabývali a ledovcové souvky [sbírali](#), se v takovém rozsahu s norskými souvky nesešel, může mít své vysvětlení. Většinou se za souvky chodí do pískoven, kde lze snadno vybírat severské souvky z velkého množství souvků nakupených na jednom místě. Jiří Dudek se za pazourku a ostatními souvky vydával i na pole. Tam sice nejsou souvky tak hojné jako v odkryvech pískoven, zato mohou být ve větším prostoru rozptýleny souvky z větší oblasti. Vysvětlením mohou být také stovky celodenních výprav podniknutých za souvky. A také to, že po nasbírání kolekce běžných severských souvků byla pozornost záměrně věnována vyhledávání atypických kamenů. Dnes už Jiří Dudek nic jiného než norské souvky nesbírá. Část jich je vystavena v muzeu pazourků v Bolaticích.

Pisoliet z oblasti Osla, 13 x 9 cm

Okolí Osla je z geologického pohledu mimořádně bohaté díky rozsáhlému vulkanismu v prvohorách. Ten zde vedl ke vzniku velkého množství neobvyklých hornin a vzácných minerálů.

Zatímco na místech jejich původního výskytu v Norsku nebo v severním Německu, kam je z blízké vzdálenosti přinesl ledovec, je lze nacházet poměrně snadno, na Ostravsku, na nejzazší hranici kontinentálního ledovce, je jejich zastoupení ve společenství ledovcových souvků malé. Vzácností, jak se dosud předpokládalo, zde ale rozhodně nejsou.

Typickým znakem norských souvků z Ostravska je jejich malá velikost. Zatímco ostatní severské horniny se na Ostravsku vyskytují i ve velikosti bludných balvanů, z jižního Norska k nám ledovec přinesl jen několikacentimetrové úlomky hornin. Největší norský souvek na fotografii č. 14 je dlouhý 20 centimetrů. Ty ostatní jsou podstatně menší. V okruhu přibližně 150 km kolem Osla se vyskytuje kolem 90 druhů hornin, některé v jedné typické struktuře, jiné třeba až v osmi variantách (např. odlišné zbarvení nebo velikost krystalů).

Některé norské horniny lze proto určit obtížně a nelze vyloučit záměnu s nordickými horninami jiného původu. O čtyřcentimetrovém kamínku na fotografiích č. 1 a 2 ale nelze pochybovat. S určitostí jde o Oslo-ignimbrit. V posledním čísle německého časopisu *Geschiebekunde* aktuálně, který se zabývá ledovcovými souvkami, je také zobrazen. Ten náš se ale od něj liší tím, že od místa svého původu vykonal v ledovci [cestu](#) vzdušnou čarou dlouhou 1 200 kilometrů. A právě tato vzdálenost činí norské souvky nalezené na Ostravsku zajímavými. Pokud si ale ty „obyčejné“ kameny na fotografiích trochu prohlédnete, možná se zas až tak obyčejné zdát nebudou.

RNDr. Zdeněk Gába a Jiří Dudek při určování souvků

Aleš Uhlíř

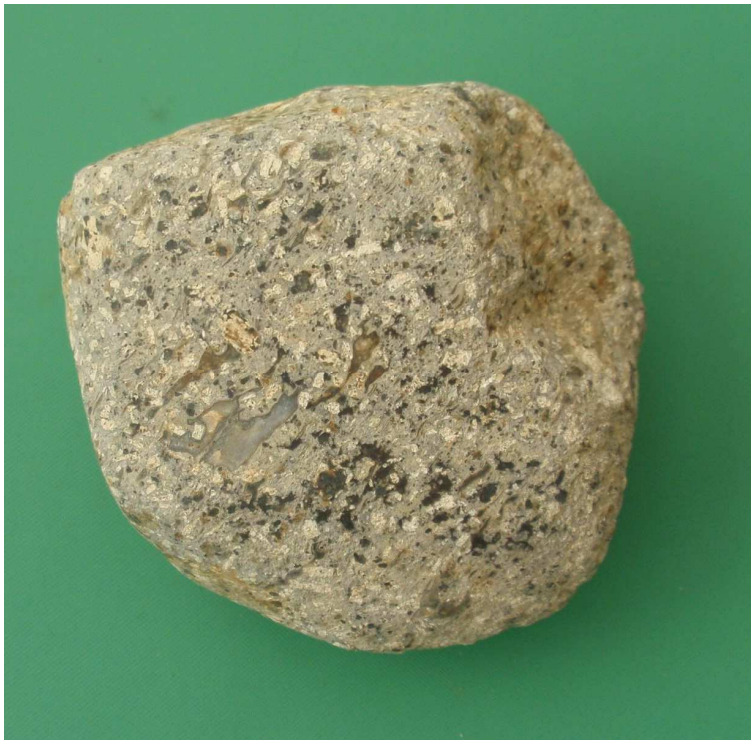
Violet Oslo ignimbrit

Hedrumit

Nalezeno : 2014 – pískovna Závada

6,5 x 6,5 cm

Oslo-Gebiet - Magmatite - Hedrumit

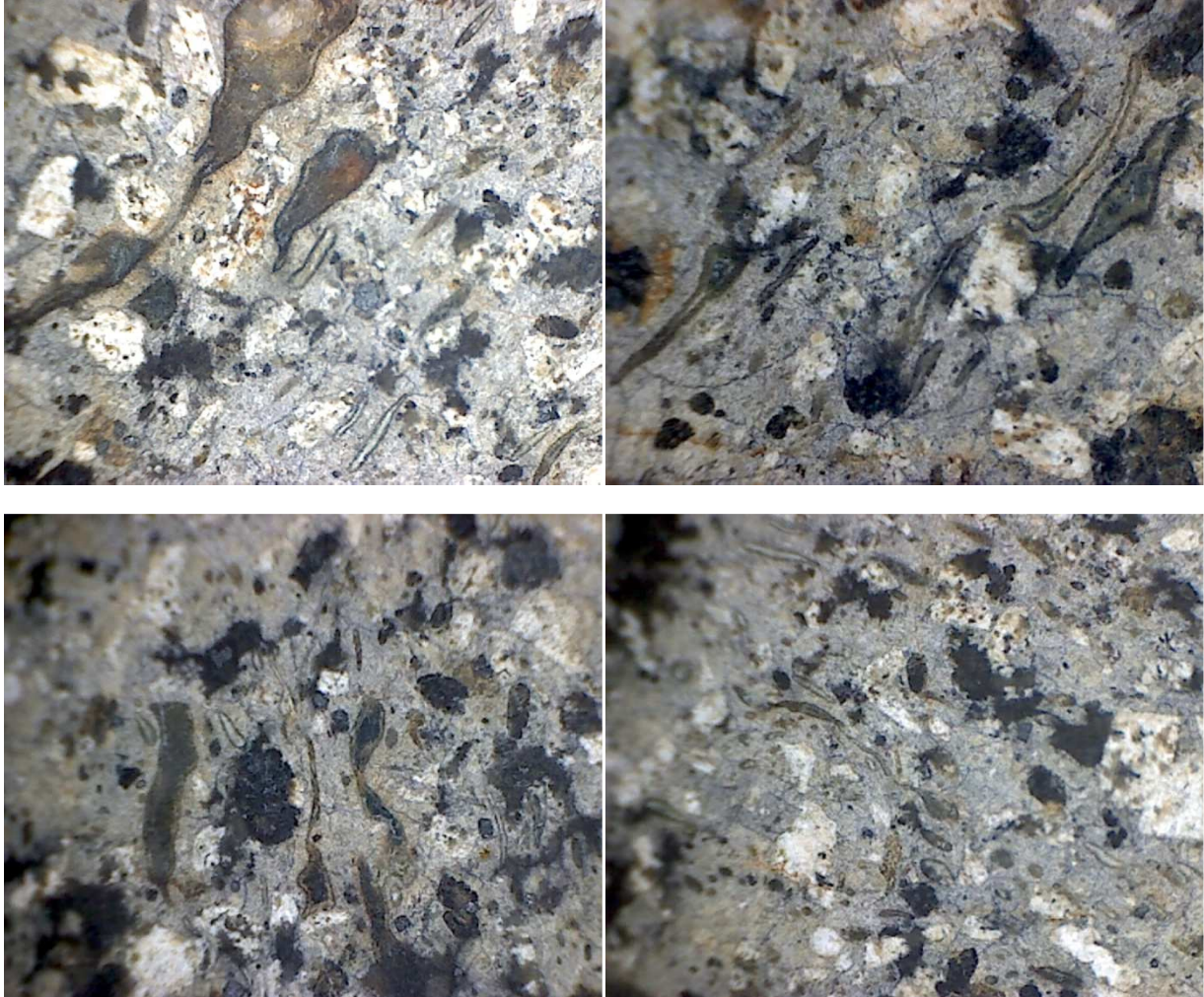
Wo W. C. Brøgger forschte, beschrieb er die Gesteine sehr eingehend im Hinblick auf mineralische Zusammensetzung und Textur. Er differenzierte lokale Abweichungen sorgfältig und wählte zur Kennzeichnung unterschiedliche Lokalnamen. Als "Hedrumit" beschrieb er nephelinarme Endglieder der Foyait-Reihe innerhalb des Larvik-Komplexes:

"Die typischen Foyaite des Lougenthales sind recht grobtafelige Ganggesteine mit reichlichem Gehalt an Nephelin, in der Regel mit Begleitung von Sodalith, zusammen häufig mehr als 1/3 der Gesteinsmischung ausmachend. Gleichwie in der Serie der tingwaitischen Gesteine, wie ich früher nachgewiesen habe, alle Übergänge zwischen nephelinreichen Tingwaiten und nephelinfreien (auch quarzfreien) Sölvbergiten vorkommen, **so finden sich nun auch in der Serie der Foyaite ganz allmähliche Übergänge zwischen den typischen, nephelinreichen Foyaiten und den nephelinarmen bis ganz nephelinfreien, mehr oder weniger grobtafeligen trachytoiden hypabyssischen Gesteinen**, welche also den Sölvbergiten entsprechen. Ich habe derartige Gesteine schon mehrmals früher nach dem Kirchspiel Hedrum, wo sie häufig vorkommen, als **Hedrumite** bezeichnet..." (Brøgger 1898, S. 183)

Le Maitre 2005: "Lokalname für eine porphyrische, feinkörnige Varietät eines Alkalifeldspatsyenits mit trachytischem oder foyaitischem Gefüge, hauptsächlich aus Mikroklin-Mikroperthit bestehend. Die Grundmasse ist biotitreich und enthält geringe Mengen an Natrium-Amphibol, Ägirin sowie Nephelin."

Německý text

Fota Hedrumitu z mikrokamery

Fota : Jiří Dudek, Aleš Uhlíř

Odkaz na Hedrumit:

<http://www.vendsysselstenklub.dk/strandstengallerier/Norge/album/Oslofeltet/Syenitter%20og%20monzonitter/Nordmarkitter/slides/No%201048.html#picttop>

pouze v elektronické podobě